

Література

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. — М. : Мысль, 1991. — 301 с.

2. Варбан М. Ю. Рефлексія професійного становлення в студентські роки: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 19.00.01 / М. Ю. Варбан. — К., 1999. — 18 с.

3. Корнещук В. В. Теорія і практика формування професійної надійності майбутніх спеціалістів соціометричної сфери діяльності: дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук: 13.00.04 / Вікторія Вікторівна Корнещук. — Одеса, 2009. — 434 с.

4. Коссов Б. Б. Личность: теория, диагностика и развитие / Б. Б. Коссов. - М. : Академический проект, 2000. - 240 с.

5. Фетискин Н. П., Козлов В. В., Мануйлов Г. М. Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп / Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов. - М. : Изд-во Института Психотерапии, 2002. - 490 с.

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ У МАЙБУТНІХ ВИКЛАДАЧІВ

УДК: 378.013+371.302.81

Першина Л.В.

У статті визначено поняття «умови формування професійної майстерності» та виокремлено умови формування професійної майстерності у майбутніх викладачів. Аналізуються поняття «умова», «педагогічна умова», «інновація», «інтуїція», «толерантність», «мотивація».

Ключові слова: педагогічна умова, інновація, толерантність, мотивація, рефлексія.

L. V. Pershina

В статье определено понятие «условия формирования профессионального мастерства» и выделены условия формирования профессионального мастерства у будущих преподавателей. Анализируются понятия «условие», «педагогическое условие», «инновация», «интуиция», «толерантность», «мотивация».

Ключевые слова: педагогическое условие, инновация, толерантность, мотивация, рефлексия.

L. V. Pershina

The article determined the notion “conditions of formation of professional skills” and considered the conditions of formation of professional skills of future teachers. The notions “condition”, “pedagogical condition”, “innovation”, “intuition”, “tolerance”, “motivation” are analyzed.

Key words: pedagogical condition, innovation, tolerance, motivation, reflection.

Актуальність дослідження. Підготовка майбутніх викладачів, а зокрема формування професійної майстерності у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, залишається важливим питанням, що потребує як теоретичного, так і практичного розв'язання. Актуальність започаткованого дослідження пов'язана з необхідністю визначення умов формування професійної майстерності.

Аналіз психологічної, філософської, соціально-педагогічної літератури свідчить про те, що загальні основи професійної майстерності викладачів вивчали І.А.Зязюн, Н.В.Кузьміна, В.Г.Купенко, Л.А.Данилевська, М.І.Дьяченко, Л.А.Кандибович, А.І.Астахов, А.В.Барабанщиков, М.М.Фіцула, А.І.Кузьмінецький, Є.Барбіна, Г.І.Хозяїнов, С.С.Вітвицька, М.І.Томчук, З.Ф.Есарева, Г.Б.Скок. Деякі аспекти формування професійної майстерності у майбутніх викладачів розглядали Д.В.Чернілевський (особистісне зростання викладача вищої школи в системі неперервної освіти), С.С.Вітвицька (педагогічна підготовка магістрів в умовах ступневої освіти, підготовка магістрів до інноваційної діяльності), В.М.Вакуленко (самореалізація творчих потенціалів й розвиток готовності випускників до продуктивної педагогічної діяльності), І.В.Ірхіна (професійна толерантність викладача).

Метою статті є визначення умов формування професійної майстерності у майбутніх викладачів.

Виклад основного матеріалу. Галузь професійної майстерності складна для досліджень та викликає чималу кількість суперечок, оскільки накопичено достатньо емпіричних фактів щодо цієї проблематики. Було описано багато визначень майстерності, педагогічної та професійної. Тому та кількість, що існує сьогодні, потребує ґрунтовного аналізу. Більшість досліджень зосереджена на вивченні впливу певних умов на формування професійної майстерності. Для того, щоб визначити педагогічні умови формування професійної майстерності у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, вважаємо за потрібне дослідити сутність таких понять, як «умова» та «педагогічна умова». Отже, умова – це обставина, від якої щось залежить; вимогливість до себе; правила, встановлені в якійсь сфері життя чи діяльності; дані та вимоги, з яких слід виходити [6]. У філософії категорія «умова» трактується як вираз відношення предмета до явищ навколо нього, без яких він не може існувати. Умова складає те середовище, обстановку, в якій явища, процеси виникають, існують та розвиваються. У психології «умову» також визначають як сукупність явищ зовнішнього та внутрішнього середовища, що закономірно впливає на розвиток конкретного психічного явища.

Докладніше розглянемо поняття «педагогічна умова». В сучасній педагогічній та психологічній літературі категорія «умова» розглядається як видова по відношенню до родових понять «середовище», «обставини», «обстановка», що розширює сукупність об'єктів, які є необхідними для виникнення, існування та зміни педагогічної системи. Педагогічне трактування даної категорії представлено в працях В.І.Андрєєва, який розглядає умову, як ціленаправлений відбір, консультування та застосування елементів змісту, методів навчання та виховання для дидактичних цілей.

З. Курлянд зазначає, що, коли одне явище викликає інше явище, воно є причиною; коли явище взаємодіє з іншим явищем у процесі розвитку цілого,

до якого воно належить, воно є чинником; коли явище обумовлює існування іншого явища, воно є умовою [4; 13]. Є. Рападевіч визначає умови, як суб'єктивні та об'єктивні вимоги та передумови, реалізація яких сприяє досягненню цілі у своїй роботі за найбільш раціонального використання сил та засобів. Реалізація об'єктивних вимог до діяльності викладача виявляється в успішному вирішенні різних педагогічних завдань, у раціональному використанні засобів для досягнення цілей навчально-виховної роботи. Суб'єктивними передумовами ефективності діяльності викладача є його знання, уміння, навички, психічні процеси, стани, якості особистості, які забезпечують виконання педагогічних завдань. Як бачимо з попереднього визначення, об'єктивні вимоги та передумови представляють собою незмінні складові педагогічного процесу, які об'єктивно існують у педагогічному середовищі. У свою чергу, суб'єктивні передумови представляють собою змінні складові психолого-педагогічного портрету викладача. Схожий розподіл умов знаходимо у праці І. Бойко. Він визначає зовнішні умови, як-то нові умови середовища, життєві обставини, дії оточуючих людей тощо, і внутрішні умови, як-то індивідуально-типологічні особистісні якості особистості.

Дослідивши праці присвячені підготовці майбутніх викладачів вищих навчальних закладів серед напрямлень, щодо визначення педагогічних умов, ми зустріли наступні:

- орієнтація / оновлення змісту / збагачення знань/ актуалізація міжпредметних і міжциклових зв'язків нормативних навчальних дисциплін;
- озброєння уміннями та навичками / розробка і забезпечення технології педагогічного супроводу / залучення до самопроектувальної діяльності, прояву власного потенціалу / ігрове моделювання ситуацій рефлексивної самоорганізації/ створення рефлексивно-оцінного середовища в навчально-виховному процесі;
- забезпечення сталої мотивації / стимулювання до досягнення успіху / самомоніторинг/ рефлексія педагогічної діяльності/ створення сприятливого психологічного клімату / актуалізація ціннісного ставлення /організація самовдосконалення / стимулювання самореалізації.

На основі проведеного аналізу ми маємо можливість визначитися з власним трактування педагогічних умов. На нашу думку, **педагогічні умови формування професійної майстерності** представляють сукупність зовнішніх та внутрішніх обставин навчального процесу, суб'єктивних та об'єктивних передумов педагогічного середовища, від реалізації яких залежить здійснення майбутніми викладачами професійної діяльності на високому рівні при раціональному використанні особистісних ресурсів. Педагогічні умови виступають при цьому необхідним компонентом процесу професійної підготовки майбутніх викладачів вузу, які мають бути враховані при організації навчального процесу, тому що закономірно впливають на розвиток професійної майстерності та дозволяють забезпечити високий рівень її формування. Для визначення педагогічних умов формування професійної майстерності у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів, в нашому дослідженні ми намагалися врахувати потреби суспільства в професіоналах в області педагогічної діяльності у вузі та ті зміни, які відбуваються в нашому суспільстві. На підставі вивченої нами психолого-педагогічної літератури ми виокремили такі

педагогічні умови: створення інноваційного простору на основі освітньої і наукової підготовки майбутніх викладачів, опанування навичок спілкування в полікультурному суспільстві тобто формування полікультурної компетенції, стимулювання мотивації професійного самовдосконалення засобами рефлексії.

Створення інноваційного простору на основі освітньої і наукової підготовки майбутніх викладачів. Зараз відбувається інтеграція вітчизняної вищої освіти до європейського та світового освітнього простору, де випускник вищого навчального закладу здатен творчо і результативно працювати, бути конкурентоспроможним. Відповідно навчальний процес має бути трансформований у напрямі освітньої взаємодії, навчання, формування творчого мислення і збільшення самостійної роботи студентів. Для системи університетської освіти характерні такі сучасні інноваційні тенденції: орієнтація на європейські та світові освітні стандарти, розвиток багаторівневої освітньої системи, потужне збагачення ВНЗ сучасними інформаційними технологіями, широкє включення в систему Internet, розвиток інноваційних технологій навчання, поширення дослідницько-експериментальної роботи з апробації нових навчальних планів, створення авторських підручників, посібників, навчального забезпечення, розробка освітніх стандартів, нових структур управління [5; 4]. Важливе місце в оновленні навчального процесу відіграє викладач вищого навчального закладу, який впроваджує освітні інноваційні технології, оскільки інновації (нововведення) мають свою головну спрямованість – якісне оновлення педагогічної діяльності. Проте, як зазначає В.В.Тушева, якість підготовки майбутнього фахівця більшою мірою визначається не обсягом засвоєного ним змісту, а системою прийомів і методів його професійної підготовки [3;297]. В нашому випадку інновація – це заміна старих методів викладання, введення в навчальний процес вищих навчальних закладів якісно нових підходів до викладення матеріалу, оцінки знань, навичок та вмінь студентів. Серед багатьох вмінь, якими мають володіти викладачі, дуже важливим є вміння застосовувати інноваційні технології. Ця теза ставить питання про необхідність вивчення сукупності інноваційних технологій як системного методу (засобу) під час формування професійної майстерності у майбутнього викладача вищого педагогічного навчального закладу, де перевага надається активним формам і методам навчання (дискусія, діалог, ділова гра) [5;8]. Майбутній викладач інноваційної орієнтації повинен бути відповідальним, вчасно враховувати будь-які зміни, мати адекватні ціннісні орієнтації, розвинуту професійну самосвідомість, гнучке професійне мислення, готовність до сприйняття нової інформації, високий рівень самоактуалізації, володіти мистецтвом рефлексії. Все це потребує кардинальної зміни у підготовці майбутніх викладачів з тим, щоб розвивати у них якості динамічності, мобільності, почуття нового та здатності до безперервної самоосвіти у формуванні їхньої професійної майстерності. Отже, зараз необхідно принципово по-новому розуміти діяльність майбутнього викладача у зв'язку з відмовою від традиційного інформаційного забезпечення і переходу до застосування інноваційних технологій, до яких відносять: модульне, комп'ютерне, контекстне, проблемне, дистанційне навчання, лекція-полілог, інтерактивні навчальні методи та рейтингову систему оцінювання результатів пізнавальної діяльності студентів та

ін. І в цьому випадку, для того, щоб обрати корисні інноваційні технології та правильно їх застосувати, кожному викладачу, а викладачу вищої школи чи не у першу чергу, бажано володіти своєрідним, емоційно-насиченим способом мислення, творчим мисленням, в якому велику роль відіграє педагогічна інтуїція, тобто здатність викладача миттєво зробити найбільш вдалий, найбільш ефективний навчальний крок через безпосереднє його бачення, без обґрунтування за допомогою доказів (І.М.Богданова). Для педагогічної інтуїції типовою є несподіваність, раптовість вірної професійної дії. На нашу думку, ця якість майбутнього викладача вищої школи є інтегральною для здійснення ним інноваційної діяльності.

Опанування навичок спілкування в полікультурному суспільстві тобто формування полікультурної компетенції. З впровадженням інноваційних технологій відзначається дедалі тісніше співробітництво країн і народів практично в усіх сферах людської діяльності. Людина постає перед проблемою необхідності навчитися жити в умовах поліфонії культур, за якої обов'язково варто мати свою власну точку зору, а сформувавши її можна лише в разі розуміння множинності думок [1; 92–95]. Сучасний освітній простір вищого навчального закладу в Україні останніми роками характеризується зростанням кількості представників різних національностей, релігійних вірувань та поглядів, які мають різні цінності та культуру. Інколи наслідком цього є ускладнення стосунків між студентами. Студентство сьогодні перебуває в епіцентрі перехрещення багатьох культур, а окрема молода людина формується і виступає носієм декількох культур – етнічної (наприклад, української), світової, міської чи сільської, елітарної чи масової, статево-вікової, соціальної, політичної, правової тощо. Саме тому в останні роки як ніколи проблема полікультурної освіти в Україні набула особливої актуальності. Тож завдання вищої школи полягає у тому, аби удосконалювати взаємовідносини студентів різних соціокультурних груп та звертати більше уваги на сам процес формування полікультурних відносин в умовах університетської освіти. Завдання викладача – навчити студентів жити в умовах поліфонії культур. Для реалізації своїх професійних функцій майбутньому викладачу полікультурної орієнтації потрібно враховувати окрім різних соціальних груп студентства, об'єктивних регіональних умов їхнього життя, особливостей їх впливу на людину, також етнічні особливості ціннісних орієнтацій у сфері праці, побуту, дозвілля; особливості культурних і соціальних можливостей; етнокультурні історичні та соціальні особливості, а головне, на що слід звернути увагу, так це різні вікові групи студентів. В наш час все частіше серед студентської молоді ми бачимо дорослих людей, які бажають навчатися, удосконалювати свої знання в різних сферах. Тому безумовною складовою формування професійної майстерності у майбутніх викладачів вищих педагогічних навчальних закладів є підготовка в області андрагогіки, науки навчання дорослих. Відповідно, вони мають набути необхідних знань і повинні орієнтуватися в проблемах культури та полікультурності. В цьому випадку ми говоримо **про полікультурну компетенцію**, яка трактується як: загальна здатність до плідної життєдіяльності в умовах поліетнічного й полікультурного суспільства, що ґрунтується на поєднанні особистісних якостей, синтезованих знаннях, уміннях і навичках позитивної міжетнічної й міжкультурної взаємодії; здатність до адап-

тації в параметрах загального сприйняття, інтерактивності, пристосування до змін в іншому культурному середовищі; здатність людини до продуктивної особистісної та професійної взаємодії в багатомовному багатонаціональному середовищі (Л.І.Воротняк). Стратегія формування полікультурної компетенції майбутніх викладачів передбачає розвиток їх мислення, здатності орієнтуватися в ціннісних категоріях власного та чужого суспільства, уміння позитивно і плідно взаємодіяти з представниками інших культур. Розглядаючи особливості діяльності людини у суспільстві, у якому взаємодіють безліч культур, традицій і новацій, де відбувається постійна зміна життєвих ситуацій, нестабільність, непередбачуваність стає нормою буття, вчені підкреслюють, що в цих умовах формування ідентичності, усвідомлення себе передбачає наявність в особистості особливої якості – толерантності, у якій інтегруються всі вияви ціннісних установок та орієнтацій (А.Асмолов, С.Братченко, П.Лушин). Толерантність – це необхідна для сучасного педагога професійна якість, що відображає гуманне ставлення до іншого (студента), характеризується прийняттям позиції й крапки зору іншого, співпереживанням його емоційного стану, вербальної й невербальної підтримки суб'єкта комунікації, виявляється у здатності керувати своїми емоційними та вольовими проявами в проблемних ситуаціях суб'єкт-суб'єктивної взаємодії. Отже ця характеристика є інтегральною і визначає спрямованість викладача на взаємодію і співпрацю зі студентами, виявляється в налаштованості особистості на діалог, на рівноправне спілкування, під час якого піддається зміні система поглядів і уявлень індивіда.

Стимулювання мотивації професійного самовдосконалення засобами рефлексії. Специфікою підготовки викладача вищого педагогічного навчального закладу полягає в тому, що в першу чергу він має добре розуміти себе, власні слабкі сторони та ресурсні стани, мати стійку мотивацію до професійної діяльності, самовиховання і саморозвитку. Важливою задачею освіти є допомагати відкривати себе, сприяти духовному та особистісному росту кожного студента, заохочувати до самовдосконалення. Серед чинників, які сприяють самовдосконаленню майбутнього викладача, ми виділяємо особистісно-орієнтовану освіту, що націлена на особистість студента, на її розвиток і формування, мотивацію, самоосвіту і фінансування освіти.

Серйозним кроком до системного оновлення вузівської освіти повинно стати посилення уваги до особистісного зростання майбутніх викладачів, щоб усі ключові педагогічні позиції у ВНЗ посіли педагоги-гуманісти, звичайно, змістовні, яскраві, особистості, які самореалізуються і саморозвиваються, здатні виявити перед студентами свою глибоку повагу до людей, до культури, захоплення своєю професійною справою, а також постати як цікаві вчені, які здійснюють актуальні дослідження, здатні захопити ними своїх учнів, налаштовані на емпатійні взаємини люди, орієнтовані на гуманістичне спілкування і взаємодію як у професійній праці, так і в житті. Саме тому життєво важливо всіляко допомагати справжній науково-дослідній діяльності, творчості педагогів, яка одухотворює як викладання, так і в цілому їх особистісне самоподання, здатне викликати „зараження” студентів прагненням до професіоналізму, до максимальної самовіддачі справі. Таким чином, особистісно-орієнтована освіта передбачає внутрішнє особистісне зростання, оскільки саме

«особистісна спрямованість і особистісна зрілість найважливіші інструменти і технологи» (К. Роджерс) [7]. Доречно буде відмітити важливість таких понять, як «самореалізація», «самовдосконалення», «самоєфективність», «саморозвиток», самовираження».

Стимулювання майбутнього викладача до самовдосконалення значною мірою залежить від мотиваційного аспекту навчально-виховного процесу. Аналіз досліджень О.Леонтьєва, Л.Божович вказує на те, що без **достатньої позитивної мотивації** неможливо досягти результатів у розвитку особистості під час навчання у вищій школі. Мотивація – це внутрішній процес свідомого вибору людиною того чи іншого типу поведінки, спонукальна сила, яка викликає активність людини та визначає спрямованість її розвитку та діяльності. Найважливішим джерелом мотивації є потреби та інтереси.

Ще одним важливим компонентом самовдосконалення особистості майбутнього викладача є самоосвіта, а тому суттєву роль відіграють у його діяльності пізнавальні мотиви, основою яких є допитливість, знатчелюбність та інтерес. Роблячи висновок, слід зауважити, що вся система навчально-виховної роботи у вищій школі повинна забезпечувати цілеспрямоване формування пізнавальних мотивів учіння, тобто створювати психолого-педагогічні умови спонукування майбутніх викладачів до результативної навчально-пізнавальної і пошукової діяльності, яка сприяє становленню та розвитку висококваліфікованого фахівця.

Як ми бачимо, поліпшення якості освітніх послуг неможливо без самостійних, мотивованих і кваліфікованих професіоналів – викладачів. Результати досліджень свідчать, що в процесі діяльності кожна людина виявляє характерне для неї ставлення до свого професійного самовдосконалення, де важливу роль відіграє енергодійність – здатність до постійного зростання в процесі її здійснення; прагнення до вершинного стану у виконанні своєї професійної ролі (І.М.Богданова). Досить недавно з'явилася наука акмеологія, яка досліджує розвиток людини при досягненні нею вершин професіоналізму. Вивчення акмеології як навчальної дисципліни, на наш погляд, є необхідним у процесі формування професійної майстерності у майбутніх викладачів, тому що вона зорієнтована на формування спрямованості особистості на самовдосконалення й досягнення вершин професіоналізму. Набуттю такої професійно-педагогічної позиції, на нашу думку, сприятиме **зможливість**, а саме, готовність майбутнього викладача вищого навчального закладу мобілізувати свої сили для успішного виконання своєї діяльності (І.М.Богданова). Сутність саморозвитку майбутнього викладача в цьому випадку повинна полягати в принциповому і цілеспрямованому використанні особистістю власної внутрішньої енергії в загальному процесі її визрівання. Визнання необхідності безперервного, постійного розвитку, оцінка власних здібностей, у тому числі професійних, усвідомлення їх рівня як запоруки успіху у своїй професійній діяльності – усе це процедура педагогічної рефлексії, від рівня розвитку якої значною мірою залежать педагогічна творчість і професійна майстерність.

Висновки. Відтак, можна зробити висновок, що формування професійної майстерності у майбутніх викладачів вищих навчальних закладів є можливим у разі реалізації визначених умов, які є взаємопов'язаними і повинні працювати в сукупності.

Перспективи подальшої роботи полягають у проведенні формувального етапу, направлено на реалізацію визначених умов.

Література:

1. Атрощенко Т. Розвиток культури міжнаціонального спілкування у студентському колективі // Наукові записки Тернопільського державного педагогічного університету. Серія: Пед-ка. – Тернопіль, 1999. – № 6. – С. 92–95.
2. Богданова І. М. Модульний курс педагогіки: [навчальний посібник] / Інна Михайлівна Богданова. – Одеса : Пальмира, 2007. – 232 с.
3. Інновації в навчальному процесі вищих навчальних закладів: міжнародний досвід: Науковий вісник / К. Мовчан. – Ужгород : Ліра, 2008. – 396 с.
4. Курлянд З. Н. Професійна усталеність вчителя – основа його педагогічної майстерності: [учбовий посібник] / З. Н. Курлянд. – Одеса, 1995. – 160 с.
5. Освітні інноваційні технології у процесі викладання навчальних дисциплін / О. А. Дубасенюк. – Житомир : Видавництво ЖДУ, 2004. – 261 с.
6. Ожегов С. И. Словарь русского языка / С. И. Ожегов. – М., 1984. – 816 с.
7. http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_krped/2011_4/chernsky.pdf

ДО ПРОБЛЕМИ ПІДРУЧНИКА ДЛЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ВНЗ З МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ШКІЛЬНОГО КУРСУ ПРАВознавства

УДК 372.8
Сайгакова Л. О.

Автор аналізує якість наявної навчальної літератури для педагогічних вищих навчальних закладів з методики викладання курсу правознавства в загальноосвітніх школах.

Ключові слова: підручник, методика, правознавство, школа.

К ПРОБЛЕМЕ УЧЕБНИКА ДЛЯ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВУЗОВ ПО МЕТОДИКЕ ПРЕПОДАВАНИЯ ШКОЛЬНОГО КУРСА ПРАВОВЕДЕНИЯ

Сайгакова Л. А.

Автор анализирует качество имеющейся в наличии учебной литературы для педагогических высших учебных заведений по методике преподавания курса правоведения в общеобразовательных школах.

Ключевые слова: учебник, методика, правоведение, школа.

TO THE PROBLEM OF TEXTBOOK FOR PEDAGOGICAL INSTITUTES OF HIGHER ON THE METHOD OF TEACHING OF SCHOOL COURSE OF JURISPRUDENCE